

TÜRK MİTOLOJİSİNDE HAYVAN SEMBOLİZMİ VE GELENEKSEL "ŞAHMERAN" FİGÜRÜNÜN SANATA YANSIMALARI

Merve DUYDU

Arş. Gör. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Grafik Sanatlar Bölümü Sivas / Türkiye
merveduydu@hotmail.com Orcid Id: 0000-0001-6821-752X

Ayşe Karabey TEKİN

Arş. Gör.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Grafik Sanatlar Bölümü Sivas / Türkiye
Orcid Id: 0000-0003-1808-9480

Duydu, Merve ve Ayşe Karabey Tekin. "Türk Mitolojisinde Hayvan Sembolizmi ve Geleneksel "Şahmeran" Figürünün Sanata Yansımaları". idil, 96 (2022 Ağustos): s. 1208-1217. doi: 10.7816/idil-11-96-06

ÖZ

Dilimize "söylence" olarak geçen mitoloji kavramı medeniyetlerin kültür uzantısı olarak kabul görmekte ve ait olduğu toplumun yaşadığı olayları, hayalleri ve efsaneleri sembolleştirerek günümüze aktarmaktadır. Mitolojide yer alan efsaneler toplumun dünyayı anlamlandırma çabasını ve bakış açısını bizlere sunmaktadır. Birçok coğrafyada varlığını göstermiş olan Türk milleti de oldukça zengin bir mitolojik geçmişe sahiptir. Türkler var oldukları andan itibaren kendi inanışları ve kültürleri doğrultusunda birçok mit oluşturmuş ve bu mitsel ritüelleri sanat eserleri aracılığıyla nesilden nesile aktarmışlardır. Dünya mitolojilerinde sıklıkla kullanılan ve birçok kültürde kutsal kabul edilen yılan figürü, olumlu ve olumsuz birçok özelliği ile görsel sanatlarda da kendine yer edinmiştir. Türk mitolojisinde çoğunlukla yarı insan yarı hayvan olarak betimlenen Şahmeran efsanesi de hem çağdaş sanatlarda hem geleneksel sanatlarda kendine sıklıkla yer bulmuştur. Bu çalışmada; şahmeran söylencesinin sanata yansımaları örnekler üzerinden incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Mit, efsane, yılan, şahmeran

Makale Bilgisi:

Geliş: 2 Mart 2022

Düzeltilme: 11 Mayıs 2022

Kabul: 18 Temmuz 2022

Giriş

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren kimi zaman merakından kimi zaman ise korunma güdüsünden dolayı kâinatı anlamlandırma çabasına girmiştir. Bu anlamlandırma çabası her toplumun kendine özgü maddi manevi kültür öğelerine göre farklılıklar göstermiş ve bu farklılıklar birçok efsanevi sembolün ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Toplumların kültür aktarımında önemli role sahip olan mitoloji kavramı kutsal veya efsanevi olayların mitsel kurgularla kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamıştır.

"Mitoloji, olayları değil, olayların ortaya çıkma sebeplerini açıklamaktadır. Gerçek dünyanın resmini çizmeden, bu âlemin sembollerle kavranılmasını sağlamaktadır." (Bayat, 2007: 5).

Dünyanın en eski milletlerinden olan Türkler dünyanın dört bir tarafında çeşitli imparatorluklar kurmuş ve birçok medeniyetle etkileşim içinde olmuşlardır. Bu zengin kültürel birikim de Türk mitolojisinde birçok efsanevi söylenceye kaynaklık etmiştir. Edebiyattan tarihe kadar birçok alanda etkisi olan bu söylencelerin sanatsal yaratıya olan katkısı da yadsınamayacak kadar büyüktür. Mitolojinin sürekli ve etkin bir kaynak olması sanatın birçok türene de ilham kaynağı oluşturmıştır. Toplumların ritüellerini kültürel tasvirler ve sembolik hikâyeler aracılığıyla aktaran mitoloji kavramının sanat eserlerine yansımada görülen figürlü süslemeler, geçmişi yansıtan tarihi belgeler niteliğindedir. Birçok sanatçı eserlerinde mitolojik betimlemeler kullanarak kültür tarihimizi canlı tutmaya devam etmektedir.

Türk Mitolojisinde Hayvan Sembolizmi

Hayvan sembolleri mitolojik anlatılarda farklı şekillerde ele alındığından dolayı çok katmanlı ve karma bir yapıya sahiptir. Temsil ettikleri karakteristik özellikleri sembolik anlatımlarla bezenen hayvanlar mitolojik anlatılarda birtakım öğretiler ve mucizeler sunmaktadır.

Eski çağlardan itibaren mitoloji kavramı ile kaynaşan ve mitolojik varlıkları hayatlarına adapte eden Türklerin mitoloji kaynaklarındaki sembolleri efsaneler ve destanlar aracılığıyla karışımıza çıkmaktadır. Türk milletinde hayvan sembolizminin geçmişi Proto- Hun olarak da tanımlanan ve Orta Asya'da yaşayan topluluklara kadar uzanmaktadır ve ilk Türk uygarlıkları inanç sistemlerini hayvan üslubu etrafında oluşturmuşlardır. Sembolik temellendirmeler dâhilinde oluşturulan bu Orta Asya hayvan üslubunun kaynağını totem, animizm ve şaman kültü oluşturmuştur (Pamuk & Oyman, 2016: 3).

"Mitolojik yaklaşımların genel yapısı kuşkusuz toplumların yaşamlarını önemli bir şekilde etkileyen ve belirleyen dini unsurlardan bağımsız düşünülemez. Türk mitolojisinin de elbette Türk milletinin inanç sistemi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir" (Gögebakan, 2013: 45).

İnanç sistemlerinin temeli "totemizm" ve "animizm" yani insanla hayvan ya da bitkiler arasında bir ilişki olduğu inancına dayanan ve dünyanın dört bir yanında çeşitli uygarlıklar kuran Türk milleti birçok hayvana değer vererek onları kutsamıştır. Binlerce yıllık mazisinde birçok hayvan tanıyan Türkler bazı hayvanlara olumlu anlamlar yüklerken bazılarını ise olumsuz anlamlar üzerinden değerlendirmişlerdir.

Coğrafi bölgelerinin avantajından dolayı birçok uygarlık ile etkileşim içinde olan Türkler doğu bölgesinde Budist Çin kültüründen etkilenirken bir yandan da İran inançları ile etkileşimi sürdürmüştür. İslamiyet'e geçişle birlikte Anadolu coğrafyasında bulunan yerleşik kültürler ile Orta Asya kökenli Türk uygarlıklarının hayvan sembolizmi kaynaşarak Anadolu'da çok katmanlı bir hayvan kültü oluşmuştur. Selçuklu döneminde görülen hayvan kültü Orta Asya inançlarının devamı niteliğinde ortaya çıkarken, Selçuklu döneminden sonra İslamiyet'inde zaman zaman yanlış yorumlanmasıyla hayvan sembolizmine uygun figürler önem kaybetmeye başlamıştır (Alp, 2009, 53, 54). Bu açıdan bakıldığında; Türk mitolojisinde hayvan sembolizminin kimlik kazanmaya başladığı dönem İslamiyet öncesi döneme denk gelmektedir. İslamiyet sonrasında ise, hayvan kültü dini öğreti ve kültür çerçevesinde yeniden şekillenmiştir.

Türk mitolojisinde kurt, at, geyik, kartal gibi birçok hayvan efsaneleştirilirken aynı zamanda Anka, Simurg, Garuda, Grifon, Ejder gibi fantastik hayvanlara da yer verilmektedir. Türk mitoloji sisteminde hayvanlar göktekiler, yerdekiler ve yârin altındakiler olarak 3 grupta değerlendirilmektedir.

İnanç sistemleri dâhilinde sembolleştirilen birçok hayvan Türklerin efsanelerinde ön plana çıkmıştır. Örneğin; Çin kaynaklarına göre Türklerin totemist olduklarını düşünen kişiler, "Türklerin keçeden resimler yapmalarını, onları sırtıkların uçlarına asmalarını ve saraylarda yanlarında bulundurmalarını dikkate alarak" kurt figürüne ne kadar verdiklerini vurgulamaktadır (İnan, 1976: 7).

Türk mitolojik anlatılarında köpek figürü genellikle kurdun karşısında koyuna atıfta bulunan bir pozisyonadadır. Şaman ayinlerinde kudretli şamanlar kurt ve kartal betimlemesine bürünürken, güçsüz olan şamanların ise köpek görünümüne girdiği belirtilmektedir. Yerin dibine girme anlamı yüklenen köpek figürü yer ve gök iki önemli ilkeye yani ölüme işaret etmektedir (Çoruhlu, 2002: 154). Şaman inancına göre köpekler acı bir ulumayla kötü ruhların yaklaştığını şamanlara haber vermektedir.

Türk mitolojisinde efsaneleştirilen bir başka hayvan aslan figürüdür ve Budizm inancının etkisiyle

ortaya çıkmıştır. Budist inanç sisteminde aslan figürü, imparatorların ve tanrının oturduğu tahtı sembolize etmektedir. Pazırık kurganlarındaki taş bezemelerin üzerindeki aslan betimlerinden Türk milletinin aslanı nasıl efsaneleştirdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda aslan gücün ve kudretin de sembolü olarak öne çıkmaktadır. Uygur ve oğuz bölgelerinde aslan isminin yaygın kullanılması aslan üzerine kurgulanmış mitlere dayandırılmaktadır.

Aslan gibi koç ve koyun sembolleri de eski Türklerde mitolojik anlamlarından dolayı öne çıkan hayvan figürlerindendir. Koç ve koyun figürü Türk mitoloji sisteminde 3 açıdan değerlendirilmektedir. Koç figürünü totem olarak kabul edenler, tamga olarak kabul edenler ve koçu kurban geleneği ile bütünleştirenler onu bereket sembolü olarak kabul etmektedirler (Çay, 1990: 181-183).

Türk milletinin hayvan sembolizmi içerisinde birinci sıralarda gelen at figürü destan ve efsanelerde gösterdiği üstün performansından dolayı savaş tanrısı gibi kabul edilmiştir. Cengiz Hanın savaş destanlarında bahsedilen ordunun önünde yürüyen ve üzerine kimsenin binmediği ak atın da savaş tanrısını temsil ettiği düşünülmektedir. Özenle bakılıp beslenen bu ata savaş tanrısının bineceği de belirtilmektedir (Rahman, 1996: 140).

Alageyik ve geyikli baba gibi Anadolu kültüründe anlatılan efsanelere konu olan geyik motifleri mitolojik unsur olmanın yansıra mezar ve türbelerinde etrafında kullanılarak aynı zamanda dini bir kimlik de kazanmıştır. Eski Türk evlerinde yer alan geyik boynuzları da büyü ve nazar gibi durumlara karşı korunma güdüsüyle yerleştirilmiştir.

Şamanist Türk toplumunun önemli hayvan sembollerinden olan tavşan şaman inancında koruyucu ruhlardandır. Tavşan derisi ile kaplanan şaman davullarının yanı sıra duvarlara ve sııklara asılan tavşan derisi de olumlu sembollerdendir.

Tarih boyunca güç ve asaletin simgesi olarak kabul gören hayvanlardan olan kartal figürü hükümdarlıkla ilişkilendirilmektedir. Hayvanlar âleminin en keskin gözlü kuşu olan kartal gök ile yer arasında iletişimi sağlayan bir elçi olarak kabul görmekte ve bazı kavimlerin atası olarak da ön plana çıkmaktadır. Türk mitolojik anlatımlarında da kartal motifi Gök Tanrı'nın sembolü olarak nitelendirilmektedir.

Türk mitolojisinde kötü ruhu temsil eden domuz figürü destan ve efsanelerde kötü ve yırtıcı bir hayvan olarak betimlenmiştir. İslamiyet'ten sonra da bu kavram devam etmiştir.

Bu hayvanların yanı sıra varlıklarına sadece efsanelerde rastlanılan birçok hayvan türü de Türk mitolojisinde yer tutmaktadır. Bu hayvanlardan biri olan Anka kuşu sıra dışı ve gerçeküstü bir hayvan olarak çeşitli uygarlıkların anlatılarında yer edinmiştir. Türk kültürüne Arap İslam kültüründeki Anka kuşunun etkisi ile geçen Anka kuşu betimlemelerde yeşil renkte tasvir edilmesinden dolayı zümrüdü Anka adını almıştır. Türk mitolojisinde yer alan diğer kuşlardan zümrüdü Anka'yı ayıran özellik bu kuşun sıra dışı yeteneklere sahip olması ve dünyanın varoluşunda etkili olarak yeniden doğuşu sembolize etmesidir (Yıldırım, 2016: 3).

Türk Mitolojisinde Şahmeran Figürü ve Sanata Yansımaları

Sahip olduğu fizyolojik özelliklerinden dolayı özel ve mistik bir hayvan olarak kabul gören yılan figürü, sembolizmde sıklıkla yer alan hayvanlar arasındadır. Kimi zaman olumsuz anlamları kimi zamanda olumlu göndermeleri ile en eski devirlerden günümüze birçok söylenceye karşımıza çıkan yılan, deri değiştirmesi ile yenilenme ve yeniden doğuşun sembolü olarak görülse de zehirli olması ve sesliği ile de birçok olumsuzluğu temsil etmektedir. Genel anlatımlarda uyandırdığı his ile kötülüğü simgeleyen yılan, Şamanist öğelerde yer altı dünyası ile ilişkilendirilmektedir. Ölümsüzlük, büyü, sağlık gibi birçok olumlu ve olumsuz anlamla ilişkilendirilen yılanlardan halk efsanelerinde tılsımla bahsedilmektedir. Yaşamlarının büyük kısmını yer altında ve karanlıkta geçirmelerinden dolayı ölü ata ruhlarını taşıdıklarına dair de inançlar bulunmaktadır.

Türk mitolojisinde yılan korkuyla karışık kendisine saygı gösterilen hayvanlardan olmuştur. On iki hayvanlı Türk takvimindeki hayvanlardan biri olan yılan yer altı hakanı erlik ile ilişkilidir. Söylemlerin çoğunda karayılan olarak anılmasının sebebi de kara renklerin yeri ve yer altı tanrısı Erlik ile ilişkisindendir. Şamanizm inancında bazı şamanların yılan taklidi yapması ve şaman kıyafetlerinde yılanın sembolize edilmesi de yılanın kutsal kabul edilmesinin göstergelerindendir. Şamanlara yardım ettiği düşünülen yılanlar koruyucu hayvan ruhlarındandır ve şamanlara gökyüzü ve yeraltı seyahatlerinde yardımcı olmaktadır (Sökmen, Balkanal, 2018: 282).

Orta Asya kültüründen gelen ve Han Şamanist inancında hekimlerin koruyucusu olarak kabul edilen yılan tıp biliminin de sembolü olmuştur. Kuyruğunu yiyen formuyla sonsuzluğu ve yeniden doğuşu simgeleyen yılan figürü tüm medeniyetlerde iz bırakmıştır.

Çeşitli medeniyetlerde karşımıza çıkan yarı insan yarı hayvan varlıkların efsanelerinden bahsedilmektedir. Gerek doğurganlığı gerekse bilgeliği temsil edişiyle yaşadığımız toprakların önemli efsanelerinden olan Şahmeranın Türk kültüründeki etkisi büyüktür.

Farsçada "yılanların şahı" anlamına gelen ve halk arasından "Şahmeran" olarak bilinen yılan gövdeli insan başlı mitolojik yaratık hakkında çeşitli efsaneler bulunmaktadır. Türk mitolojisinde başta Tarsus olmak üzere Anadolu'da birçok bölgede yaşadığı düşünülen Şahmeran yerin yedi kat altında yaşayan iyi niyetli yılanların kraliçesidir. Efsane anlatımları Anadolu'da dilden dile dolaşan Şahmeranın halk inanışlarında da etkili olduğu bilinmektedir. İnsanlara şifa dağıtan ve onları koruyan bu yaratığın kadın kişiliğinden dolayı Orta Asya halk inanışıyla çelişmeden İslami anlayışa dikkat çekmeden günümüze kadar ulaşması dikkat çekmektedir.

Anadolu efsanelerinden Şahmeran'la ilgili öne çıkanı Şahmeran ve Camsab'ın hikâyesidir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Camsab'ın içi bal dolu bir kuyuya inerek Şahmeranla tanışmasının konu edindiği efsanede; Camsab yer altından yeryüzüne dönmek isteyince Şahmeran, ölümünün insanoğlunun elinden olacağını söyleyerek başta ona izin vermemiş olsa da sonrasında hamama gitmemesi şartıyla izin vermiştir. Çocuğun yaşadığı ülkenin padişahının önemli bir hastalığa yakalanmasıyla büyü işleriyle uğraşan veziri, padişahın hastalıktan şahmeranın etini yerse kurtulacağını söylemiştir. Şahmeranı gören kişinin vücudunun pullarla büründüğünü bilen vezir bir emirle ülkede ki herkesi hamama zorla getirmiştir. Camsab'ın sırtının yılan derisine dönüştüğünü gören vezir, şahmeranın yerini zorla öğrenmiştir. Yakalanan şahmeran ise, etiyile kaynatılan sudan ilk olarak vezirin, ikinci olarak padişahın, üçüncü olarak da Camsab'ın içmesini öğütlemiştir. Efsaneye göre; Vezir suyu içer içmez ölmüştür, padişah iyileşmiş ve Camsab akı ve zekâsı güçlenmiş yeni vezir olmuştur (Beydiz, 2016: 272)

Bu efsane doğrultusunda; Şahmeran hamamının duvarındaki sıvıların her yıl düzenli olarak döküldüğü vurgulanmaktadır ve bu durum Şahmeranın öldüğü güne rastlarken onun kabuk değiştirerek yeniden canlandığını dolayısıyla hiç ölmediğini göstermektedir (Çıblak, 2007: 192-193).

Anadolu halkının belleğinde önemli izler bırakan Şahmeran figürü geleneksel halk sanatlarının ve çağdaş sanatların birçok alanında sıklıkla kendine yer bulmuştur. Bereket getirdiği ve nazara karşı koruduğu düşüncesiyle halkın gelenek ve göreneklerine sirayet eden Şahmeran motifi cam altına çizilmiş resimleri ile orijinal görüntüsü çok bozulmadan yöreden yöreye çeşitli renk ve biçimler eklenerek kendini göstermiştir. Geleneksel sanatlarda, boynuzlu, süslü tacı, yılan başlı kuyruğu ve yılanbaşlarından oluşan birçok ayağıyla tasvir edilen Şahmeran'ın simge olarak yaygınlaşmasını sağlayan cam altı resimleridir.

Görsel 1: Cam Altı Şahmeran Motifi <https://i.pinimg.com/originals/9b/55/af/9b55af7b9146eafb402b64f676045c15.jpg> Erişim Tarihi:10.04.2022

Geleneksel halı sanatında "süslemeyi oluşturan motiflere yapıldığı dönem, kişi ve amaca göre çeşitli anlamlar yüklenmiştir" (Kaynar, 2018:221). Anadolu yöresinde birçok evde yer alan Şahmeran motiflerinin evi kötülüklerden koruyacağı düşünülmektedir. Hatta bazı inanışlara göre; Eve gelen insanlar iyi niyetliyse Şahmeran'ın yüz kısmını görürler, kötü niyetliyse kuyruk kısmını görürler. Eve gelen insanın niyetinin bu şekilde anlaşıldığına inanılmaktadır" (Demirden Akt. Sökmen, Balkanal,2018: 291).

Geleneksel sanatlara ait birçok halı ve kilim üzerinde de Şahmeran figürü dikkat çekmektedir. Örneğin; Van bölgesine ait olan ve duvara asılmak üzere kullanılan birçok kilimde boynuzlu, küpeli, altı adet ayağı olan yılan başlı kuyruğu ile Şahmeran tasviri yapılmıştır.

Görsel 2: Şahmeran Motifli Kilim Örneği, Van (81x81 cm.)
(Güzel ve Oskay, 2013: 566)

Duvara asılmak üzere üretilen Van yöresine ait bir diğer kilim örneğinde; ise iç zemininde üst üste yerleştirilmiş 2 adet Şahmeran motifi yer almaktadır.

Görsel: Şahmeran Motifli Kilim Örneği, Van- Merkez (1,8x59 cm.)
(Güzel ve Oskay, 2013: 566)

Mardin yöresinde önemli bir halk simgesi olan Şahmeran figürü 600 yılı aşkın süredir devam eden ve bir Süryani geleneği olan basma sanatında da kendini göstermektedir. (Dayar, 2019).

Görsel 3: Baskı Sanatında Şahmeran

<https://bianet.org/bianet/yasam/174322-suryani-basma-ustasi-nasra-simmes-bugun-ugurlaniyor>

Bolluk, bereket ve üreme simgesi olarak kabul gören Şahmeran motifi, Anadolu’da genç kızların çeyizlerinde yer alan dantel, örgü gibi işleme sanatında sıklıkla kullanılmıştır. Bu motif yüzeylerindeki şahmeran figürü efsanelerdeki anlatımıyla uyum içerisindedir. Yöreye göre işlemlerde çok küçük farklılıklar olsa da Şahmeran motifinin ana yapısı hemen her yörede benzer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 4: Görsel Şahmeran Motifli İşleme (Mant,1998: 36)

Ham maddesi lif olan el sanatlarında olduğu gibi yine Mardin yöresine ait birçok bakır işlemeciliğinde de Şahmeran figürünü görmek mümkündür.

Görsel 5: Bakır İşlemeciliğinde Şahmeran Motifi (Abiha, 2014,21).

Örme alanında yılan, sürüngen gibi tanımlarıyla yorumlanan şahmeran figürü “s” ve yatık “s” harfiyle stilize edilmiştir. Örgü sanatının patik motiflerinde karşımıza çıkan şahmeran motifi yüzeyi kaplayacak şekilde sembolik bir anlatımla verilmiştir.

Görsel 6: Örne Yüzeyde Yılan Motifi (Akpınarlı, 1995, 396)

Halk sanatını sağlam bir kaynak olarak gören çağdaş sanatçıların eserlerinde de şahmeran figürü karşımıza çıkmaktadır. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun tuvale marufle kâğıt üzerine suluboya ile yapılan "Şahmeran" tablosunda sanatçı halk sanatından seçtiği geleneksel motifleri Batı resim tekniği ile sentezlemiştir. Renkleri arka plana iterek Şahmeran figürünü sade bir üslupla yorumlayan sanatçının çalışmasında kontur çizgileri ağır basmaktadır. Tabloda dik bir şekilde resmedilen şahmeran figürü genelde yılanla birlikte resmedilirken sanatçı balıkla birlikte sembolize etmiştir.

Görsel 7: Bedri Rahmi Eyüboğlu Şahmeran tablosu

http://www.artnet.com/artists/bedri-rahmi-ey%C3%BCbo%C4%9Flu/%C5%9Fahmeran-0Z1kaVvO5nle9Cy4y_de7g2 Erişim Tarihi:04.04.2022

Türk resim sanatının çağdaş sanatçılarından olan Fikret Otyam'da çalışmalarında Şahmeran motifine yer veren isimler arasındadır. 1984 yılında tuval üzerine yağlı boya tekniği ile yaptığı Şahmeran tablosunda sanatçı, Anadolu'nun geleneksel nakış ve bezeme kültürünü eserine yansıtmıştır. Anadolu halkının yaşam biçimini resimlerine konu edinen sanatçının tablosunda süsleme ve renk öğelerinin yoğunluğu dikkat çekerken dişi Şahmeran, boynuzları, tacı, taçlı yılanbaşı kuyruğu ve sekiz adet ayağı ile tasvir edilmiştir

Görsel 8: Fikret Otyam Şahmeran Tablosu <https://i.pinimg.com/736x/73/a2/17/73a2176d10542c191f39bf8e5be25ff8--snakes.jpg> Erişim Tarihi: 05.04.2022

Türk heykel sanatının önemli isimlerinden olan Mehmet Aksoy da çocukluğunda anlatılan yılan hikâyelerinin etkisinde kalarak Şahmeran konulu heykeller üretmiş ve 2010 yılında da "Yılan Hikâyeleri" isimli sergisini açmıştır. Sanatçının çalışmalarında; Şahmeran figürü halk sanatındaki 2 boyutlu ve süslemeli anlatımından farklı olarak daha modern ve sembolize edilmiş haliyle dikkat çekmektedir.

Görsel 9: Mehmet Aksoy Şahmeran Heykeli
http://www.sanatatak.com/wp-content/uploads/2017/03/Mehmet-Aksoy_sahmeran_Shahmeran-2017.jpg Erişim Tarihi:05.05.2022

Sonuç

Çeşitli efsanelere kaynaklık eden mitolojik semboller insanoğlunun manevi arayışlarının görünür kılınmasını sağlarken toplumsal değerlerin gelecek nesillere aktarılmasına öncülük etmiştir.

Birçok mitolojik anlatımda ön plana çıkan yılan sembolizmi, hem olumlu hem olumsuz anlatımlarıyla Anadolu kültüründe kendine geniş bir yer edinmiştir. Türk mitolojik anlatımlarında Anadolu ile bağdaştırılan "şahmeran" figürü bilgelik vasfından dolayı gerek halk sanatında gerek çağdaş sanatlarda sıklıkla kullanılan figürlerden olmuştur. Şahmeranın izlerini kültürümüzde yazılı, sözlü ve görsel alanda birçok sanat eserinde izlemek mümkündür. Bu çalışmada örneklendirilen Şahmeran motifleri, kompozisyon, renk ve tasarım ilkelerine göre değerlendirilerek açıklanmıştır. Çalışmada örneklendirilen şahmeran motiflerinde yılan sembolizminin toplumsal inanç ve kültür öğelerine atıfta bulunarak olumlu tasvirlerinin öne çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Şahmeran figürü halk kültüründe genel bir betimlemeyle tasvir edilirken bu betimlemeler yörelere göre kompozisyon ve tasarım açısından farklılık göstermiştir. Sonuç olarak Şahmeran figürünün Türk mitolojisinde ve sanatında kendine has bir yeri olduğu vurgulanmıştır.

Kaynaklar

- Abiha, B. Ç. (2014). Anadolu Türk Kültür Geleneğinde Şahmaran. Yayımlanmış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Akpınarlı, H. F. (1995). El Örgüsü Çorapların Teknik Desen Renk ve Kullanım Özellikleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alp, Ö. K. (2009). Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş. Ankara: Eflatun.
- Bayat, F. (2007). Türk Mitolojik Sistemi 2. İstanbul: Ötüken.
- Beydiz, M.G. (2016). Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Çay, A. (1990). Türk Millî Kültüründe Hayvan Motifleri I / Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.
- Çıblak, Nilgün (2007). "Tarsus Kültürünün Tanıtımında Şahmeran Efsanelerinin Önemi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16, No.1, Ss. 185-196
- Çoruhlu, Y. (2002). Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kaba lıcı Yayın Evi, İstanbul.
- Gögebakan, Y. (2013). Türk Mitolojisine Ait Unsurların Çağdaş Türk Sanatına Kaynaklık Etme Sorunu Sanat ve Tasarım Dergisi, 1 (12)
- Güzel, E. ve Oskay, N. (2013). Van'da "Şah- I Meran" Motifli Örnekler. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri, Bakü, s. 559- 564.
- İnan, Abdülkadir (1976). Eski Türk Dini Tarihi, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaynar, H. (2018). 19.Yüzyıl Sonrası Dokunan Sivas Halısı Desenlerinde Bitkisel Motifler ve Özellikleri Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, cilt.12, sa.26, ss.221-244, 2018
- Mant, S. (1998). Halk Sanatında Şahmaran, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Pamuk, A. & Oyman, R. (2016). Türk Çini Sanatında Kullanılan Hayvansal Figürlerin Seramik Yüzeyler Üzerinde Üç Boyutlu Uygulanması. SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 9 (17), 1-25.
- Rahman, A. (1996). Uygur Folkloru. Ankara: Kültür Bakanlığı

Sökmen, S., Balkanal, Z.Bingöl. (2018). Anadolu’da Önemli Bir Simge Olan Şahmeran’ın Halk İnanışlarındaki Yeri Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 8 • Cilt: 8 • Sayı: 15 • Bahar/Spring

Yıldırım, B.B.(2016). Mitolojide Kullanılmış Olan Hayvan Figürlerinin Seramik Yüzeylerde Kullanımları, Anlamları ve Türk Sanatına Etkileri, 10. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, Eskişehir

Bağlantılar:

Bağlantı 1: http://www.sanataak.com/wp-content/uploads/2017/03/Mehmet-Aksoy_sahmeran_Shahmeran-2017.jpg Erişim Tarihi:05.05.2022

Bağlantı 2: <https://i.pinimg.com/736x/73/a2/17/73a2176d10542c191f39bf8e5be25ff8--snakes.jpg> Erişim Tarihi: 05.04.2022

Bağlantı 3:http://www.artnet.com/artists/bedri-rahmi-ey%C3%BCbo%C4%9Flu/%C5%9Fahmeran-0ZlkaVvO5nle9Cy4y_de7g2 Erişim Tarihi:04.04.2022

Bağlantı 4: Dayar, Z. (2019,). İşleyen Nasra Şimmeshindi. Süryaniler-Renkler Solmasın, Kùltürler Kaybolmasın: <http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.asp?id=839> Erişim Tarihi:09.04.2022

ANIMAL SYMBOLISM IN TURKISH MYTHOLOGY AND THE REFLECTIONS OF THE TRADITIONAL “SAHMERAN” FIGURE ON ART

Merve Duydu, Ayşe Karabey Tekin

ABSTRACT

The concept of mythology, which is referred to as "myth" in language, is accepted as a cultural extension of civilizations and conveys the events, dreams and legends of the society to which it belongs to the present day by symbolizing it. Legends in mythology present the society's effort and perspective to make sense of the world. The Turkish nation, which has shown its existence in many geographies, also has a very rich mythological past. From the moment of their existence, Turks have created many myths in line with their own beliefs and cultures, and these mythical rituals have been transferred from generation to generation through works of art. The snake figure, which is frequently used in world mythologies and considered sacred in many cultures, has also taken its place in visual arts with its many positive and negative features. The legend of Şahmeran, which is mostly depicted as half-human, half-animal in Turkish mythology, has also frequently found its place in both contemporary and traditional art works. In this study; The reflections of the şahmeran myth on art will be examined through examples.

Keywords: Myth, legend, snake, sahmeran